

دانشکده الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته مدرسی معارف اسلامی - گرایش تاریخ و تمدن ملل اسلامی

عنوان

سیره اهل بیت علیهم السلام در مواجهه با

غالیان

استاد راهنما: جناب آقای دکتر سید حسین سید موسوی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر هادی وکیلی

تدوین و نگارش: عقیل صادقی

زمستان ۱۳۹۰

تعهدنامه

اینجانب: **عقیل صادقی** دانشجوی دوره: **کارشناسی ارشد** رشته: **مدرسی معارف اسلامی** دانشکده: **الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری** دانشگاه فردوسی مشهد نویسنده رساله/پایان نامه:

سیره اهل بیت در مواجهه با **غالیان** تحت راهنمایی جناب آقای **دکتر سید حسین سید موسوی** متعهد می‌شوم:

- تحقیقات در این رساله/پایان نامه توسط اینجانب انجام شده است و از صحت و اصالت برخوردار است.
- در استفاده از نتایج پژوهشهای محققان دیگر به مرجع مورد استفاده استناد شده است.
- مطالب مندرج در رساله/پایان نامه تاکنون توسط خود یا فرد دیگری برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی در هیچ جا ارائه نشده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد و مقالات مستخرج با نام « دانشگاه فردوسی مشهد » و یا « Ferdowsi University of Mashhad » به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی رساله/پایان نامه تأثیرگذار بوده‌اند در مقالات مستخرج از رساله/ پایان نامه رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این رساله/پایان نامه، در مواردی که از موجود زنده (یا بافتهای آنها) استفاده شده است ضوابط و اصول اخلاقی رعایت شده است.
- در کلیه مراحل انجام این رساله/پایان نامه، در مواردی که به حوزه اطلاعات شخصی افراد دسترسی یافته یا استفاده شده است، اصل رازداری، ضوابط و اصول اخلاق انسانی رعایت شده است.

تاریخ

امضای دانشجو

مالکیت نتایج و حق نشر

- کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، کتاب، برنامه های رایانه‌ای، نرم افزارها و تجهیزات ساخته شده) متعلق به دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد. این مطلب باید به نحو مقتضی در تولیدات علمی مربوطه ذکر شود.
- استفاده از اطلاعات و نتایج موجود در رساله/پایان نامه بدون ذکر مرجع مجاز نمی‌باشد.

متن این صفحه نیز باید در ابتدای نسخه های تکثیر شده وجود داشته باشد.

بسمه تعالی

مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی دانشجویان

دانشگاه فردوسی مشهد

عنوان رساله/پایان نامه: سیره اهل بیت در مواجهه با غالیان

نام نویسنده: عقیل صادقی

نام استاد راهنما: دکتر سید حسین سید موسوی

نام استاد مشاور: دکتر هادی وکیلی

رشته تحصیلی: مدرسی معارف-اسلامی - تاریخ و تمدن اسلامی	گروه: مدرسی معارف اسلامی	دانشکده: الهیات و معارف اسلامی شهید مطهری
---	-----------------------------	---

تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۱۱/۱۹	تاریخ دفاع: ۱۳۹۰/۱۲/۲۲
-------------------------	------------------------

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد * دکتری □	تعداد صفحات: ۲۰۴
--------------------------------------	------------------

چکیده رساله/پایان نامه :

غلو - که به معنای تجاوز از حد درباره کسی یا چیزی می باشد- یک جریان فکری انحرافی است که در تاریخ طولانی بشر و در میان ادیان و ملل مختلف (مصر، یونان، روم، هند، و یهود و نصاری و غیره) همواره وجود داشته است. غلو در اسلام - به گزارش برخی منابع تاریخی- پس از درگذشت پیامبر اسلام و ادعای نمرتن ایشان از سوی برخی از صحابه خود را نشان داد و پس از پیامبر در زمان حضرت علی و برخی از ائمه به حیات خود ادامه داد. غالیان در طول حیات امامان شیعه به گروهها و شاخه های مختلف تبدیل شدند و با قرار دادن خود در شمار شیعیان و با اباحی گری و بیان عقاید کفرآمیز و انتساب دروغین به اهل بیت اعمال ناشایست خود را مشروعیت بخشیدند. اهل بیت با حساسیت فوق العاده ای به مبارزه با این جریان انحرافی پرداختند و در مرحله اول ضمن سفارش به اعتدال و میانه روی و ارائه معیار، از هم نشینی با غالیان منع کرده عقاید باطل غلات را رد کردند و به بیان مبانی صحیح اعتقادی پرداختند. اما هدایت و نصایح اهل بیت آنها را کار ساز نشد، لذا اهل بیت □ در مرحله بعد ضمن اعلام براءت از غلات و لعن و تکفیر آنها دستور قتل و تعقیب همه جانبه غلات را صادر کردند و با روشهای صحیح و منطقی خود توانستند از حریم اهل بیت و اندیشه های ناب شیعه دفاع کنند.

امضای استاد راهنما:	کلید واژه:
تاریخ:	۱. غلو ۲. غالیان ۳. سیره ۴. اهل بیت □

تقدیم

به آستان ملکوتی حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام

به بانوی دوسرا، شفیعه روزجزا، حضرت فاطمه زهراء سلام الله علیها

به پیشگاه گل سرسبد عالم هستی حضرت بقیة الله الاعظم روحی

فداه

به ارواح پاک شهیدانی که در راه احیای سنت الهی جان خود را

فدا کرده اند تا پرچم پرافتخار دین برافراشته بماند.

به علماء و دانشمندان که عمر گرانبهای خویش را در افروختن

چراغ علم و معرفت وقف نموده اند.

به بوستان سبز وجودم، پدر و مادر عزیزم که در گاهواره مهر آنها

بالیدم و در آنچه امروز بدان رسیده ام مدیون عطوفت و یاری آنان

هستم.

تقدیر

**شکرو سپاس بی نهایت خداوندی را که انسان را آفرید و
به او نیروی تفکر و شکرگذاری بخشید. پس به مقتضای
«من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» تشکر و قدردانی
می کنم از:**

**از همه اساتید و دوستانی که در مراحل انتخاب و تصویب
موضوع و نگارش این اثر سهیم بودند،**

**خصوصاً از اساتید ارجمند جناب آقای دکتر سیدحسین سید
موسوی، به عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر هادی
وکیلی به عنوان استاد مشاور، که با دقت و حوصله فراوان
کار راهنمایی و تصحیح مطالب و مشاوره را برعهده
داشته، زحمات فراوانی کشیدند. و به کمک آنها توانستم
این پایان نامه را به پایان برسانم.**

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
<u>تعریف مساله و تبیین موضوع.....</u>	۱
ضرورت و اهداف تحقیق.....	۱
پرسش‌های اساسی تحقیق.....	۱
<u>فرضیه‌های تحقیق.....</u>	۳
<u>پیشینه تحقیق.....</u>	۴
<u>روش و مراحل تحقیق.....</u>	۶
<u>ساختار و بدنه اصلی تحقیق.....</u>	۷
موانع و محدودیتها.....	۸

فصل اول: کلیات (مفهوم و تاریخچه غلو) ... ۹

<u>مفهوم غلو.....</u>	۱۰
<u>معنای غلو در لغت.....</u>	۱۰
<u>معنای غلو در اصطلاح.....</u>	۱۱
<u>معنای غلو در قرآن.....</u>	۱۴
<u>معنای غلو در روایات.....</u>	۱۷
<u>تاریخچه غلو.....</u>	۱۶
الف. ریشه‌های تاریخی غلو در ادیان قبل از اسلام.....	۱۶
۱. غلو ملل متمدن.....	۱۶
۲. غلو یهود و نصاری.....	۲۱
ب. ریشه‌های تاریخی غلو در اسلام.....	۲۵

۱. غلو نزد شیعه..... ۲۶
۲. غلو نزد اهل سنت..... ۲۸ الف: غلو درباره
خلفای راشدین و بنی امیه..... ۲۹
غلو درباره ابوبکر..... ۲۹
غلو درباره عمر..... ۳۰
غلو درباره عثمان..... ۳۱
غلو درباره معاویه..... ۳۲
ب: غلو درباره علمای اهل سنت..... ۳۳
غلو درباره ابوحنیفه..... ۳۴
غلو درباره مالک بن انس..... ۳۴
غلو درباره شافعی..... ۳۴
غلو درباره احمد بن حنبل..... ۳۵

فصل دوم: علل و عوامل پیدایش غلو... ۳۶

۱. ضعف خدانشناسی..... ۳۷
۲. جهل و انحطاط فکری..... ۳۸
۳. عشق مفرط و غیر منضبط..... ۳۹
۴. توطئه دشمنان اهل بیت..... ۴۰
۵. عکس العمل در مقابل ظلم و ستم امویان و عباسیان به اهل بیت..... ۴۳
۶. سوء استفاده مالی..... ۴۴
۷. پیروی از هوای نفس..... ۴۴

...۴۸ فصل سوم: عقاید غلات

۱. الوهیت انبیاء، ائمه □ و برخی از اشخاص ۴۹
- الف. حلول جزء الهی ۴۹
- ب. تفویض ۵۲
۲. اعتقاد به نبوت ائمه □ و عدم ختم نبوت به پیامبر اسلام □ ۵۳
۳. اندیشه علم غیب برای اهل بیت □ بدون الهام یا تعلیم الهی ۵۵
۴. اعتقاد به تناسخ و انکار معاد ۶۵
۵. تشبیه و تجسیم خدا ۶۶
۶. اعتقاد به مرگ ظاهری و حیات باطنی ۶۸
۷. اباحی گری ۶۹
- فصل چهارم: اهل بیت □ در مواجهه با غالیان (گزارش توصیفی) ... ۷۱
- غلات دوره حضرت علی علیه السلام تا امام باقر علیه السلام ۷۲
- سبائیه ۷۲
- کیسانیه ۷۸
- غلات دوره امام باقر علیه السلام تا امام رضا علیه السلام ۸۰
- فرقه بیانیه ۸۱
- فرقه مغیره ۸۴
- فرقه منصوریه ۸۷
- فرقه جناحیه ۸۹
- فرقه مخمسه ۹۲
- فرقه بشاریه (علبائیه) ۹۴
- فرقه خطابییه ۹۵

- فرقه بزيعيه..... ۹۸
- فرقه معمریه..... ۹۹
- فرقه عمیریه..... ۱۰۰
- فرقه مفضلیه..... ۱۰۰
- فرقه بشیریه..... ۱۰۱
- غلات دوره امام رضا علیه السلام تا زمان غیبت کبری امام زمان (عج)..... ۱۰۳
- یونس بن ظبیان..... ۱۰۳
- محمد بن فرات..... ۱۰۴
- فارس بن حاتم القزوینی..... ۱۰۵
- حسن بن محمد بن بابای قمی و فهری..... ۱۰۵
- قاسم یقطینی و علی بن حسکه‌ی قمی..... ۱۰۶
- محمد بن علی بن بلال و أحمد بن هلال و أحمد بن هلال عبرتایی..... ۱۰۸
- ابوجعفر محمد بن علی شلمغانی معروف به ابن ابی العزاقر..... ۱۰۹
- فصل پنجم: سیره اهل بیت □ در مواجهه با غالیان (گزارش تحلیلی)..... ۱۱۳
۱. سفارش به اعتدال و میانه‌روی..... ۱۱۴
- شیعه اهل بیت □ باید میانه رو باشد..... ۱۱۵
- اعتدال در دوستی اهل بیت □..... ۱۱۵
- افراط و تفریط باعث هلاکت می‌شود..... ۱۱۶
۲. هشدار به شیعیان در مواجهه با غالیان..... ۱۱۶
- عدم معاشرت با غالیان..... ۱۱۷
- همنشینی با غلات ایمان را از بین می‌برد..... ۱۱۸
- عدم همنشینی با غلات نشانه شیعیان واقعی..... ۱۱۸

- ۱۱۸.....سفارش در مورد جوانان.....
- ۱۱۹.....۳. معیار گرایی.....
- ۱۱۹.....الف. عمل بر طبق کتاب و سنت.....
- ۱۲۱.....ب. رجوع به اهل بیت.....
- ۱۲۲.....۴. نهی از بدعت در دین.....
- ۱۲۴.....۵. تربیت نیرو جهت مقابله علمی با غلات.....
- ۱۲۵.....۶. تکذیب و رد عقاید باطل غلات و بیان مبانی اعتقادی صحیح.....
- ۱۲۵.....الف. رد الوهیت انبیاء و ائمه.....
- ۱۲۵.....۱. تمرکز بر مبدا توحید.....
- ۱۲۷.....۲. دستور توبه به معتقدین به الوهیت ائمه.....
- ۱۲۸.....۳. دعا و گریه اهل بیت به درگاه خدا.....
- ۱۲۹.....۴. اعلام براءت و بیزاری از معتقدین به الوهیت ائمه.....
- ۱۳۰.....۵. بیان جایگاه اهل بیت.....
- ۱۳۴.....ب. رد عقیده تفویض.....
- ۱۳۷.....۱. خداوند امور دینش را به پیامبرش واگذار کرده.....
- ۱۳۷.....۲. روزی دهنده همه ما فقط خداوند یکتاست.....
- ۱۳۸.....۳. قائل به تفویض دشمن خداست.....
- ۱۳۸.....۴. اعلام براءت و بیزاری از قائلین به تفویض.....
- ۱۳۹.....۵. معاشرت بامفوضه باعث خروج از ولایت اهل بیت می شود.....
- ۱۳۹.....ج. رد نبوت ائمه.....
- ۱۴۲.....د. نفی تشبیه و جسمیت از خداوند متعال.....
- ۱۴۲.....۱. نفی تشبیه.....

۲. نفی جسمیت از خداوند ۱۴۴
- و. رد علم غیب ائمه □ بدون الهام یا تعلیم الهی ۱۴۶
۵. مبارزه با عقیده تناسخ و انکار معاد ۱۵۰
۱. بیان علل تناسخ ۱۵۰
۲. تکفیر اهل تناسخ ۱۵۱
۳. تناسخ باعث تکذیب بهشت و جهنم می شود ۱۵۲
- ی. مبارزه با اباحی گری ۱۵۲
۱. عبادت خدا باعث شناخت او می شود ۱۵۲
۲. رفع توهم اباحی گری ۱۵۳
۷. بیان نتایج غلو ۱۵۴
- ۱،۷. کوچک کردن عظمت خداوند ۱۵۴
- ۲،۷. ترک واجبات ۱۵۵
۸. اعلام براءت از غلات و لعن و تکفیر آنها ۱۵۵
- الف. لعن و تکفیر سران غلات (به طور خاص) ۱۵۵
- لعن عبد الله بن سبا ۱۵۶
- لعن ابو منصور عجللی (یا بجلی) ۱۵۶
- لعن بیان بن سمعان، سری، بزيع و بنان ۱۵۷
- لعن مغیره بن سعید ۱۵۸
- لعن حمزه بن عماره بربری ۱۵۹
- لعن بشار شعیری ۱۶۰
- لعن محمد بن بشیر ۱۶۱
- لعن ابو الخطاب ۱۶۲

- ۱۶۲ لعن یونس بن ظبیان
- ۱۶۳ لعن محمد بن فرات
- ۱۶۴ لعن فارس بن حاتم قزوینی
- ۱۶۴ لعن قاسم یقطینی و علی بن حسکه قمی
- ۱۶۵ لعن فهری و حسن بن محمد بن بابا قمی
- ۱۶۷ ب. لعن و تکفیر غلات (بطور عام)
- ۱۶۸ ۹. دستور قتل و نابودی غلات
- ۱۷۴ نتیجه گیری
- ۱۷۵ کتابنامه

مقدمه

تعریف مسأله و تبیین موضوع

به هر اندازه که دست‌آوردهای مادی و معنوی بشر ارزشمندتر باشد، به همان نسبت خطرهای بیشتری او را تهدید می‌کند. یکی از خطرات و آفتهای خانمان‌سوز، وجود گروهها و فرقه‌های انحرافی در هر جامعه است که اساس دین و مذهب را از بین برده و خسارتهای جبران‌ناپذیری را به بار می‌آورد. گروههای انحرافی همواره در طول حیات بشر و در ادیان و ملل مختلف وجود داشته‌اند و پایه‌های دین و مذهب را به لرزه در آورده و کار رهبران دینی را سخت کرده‌اند. در اسلام نیز بعد از رحلت پیامبر اسلام فرقه‌های انحرافی زیادی بوجود آمد که با اساس اسلام (توحید) و معارف اهل‌بیت سازگاری نداشت. یکی از این فرقه‌ها غلات یا غالیان بودند که علی‌الکلیه و ائمه‌ی دین و فرزندان آنها را به خدایی و پیامبری توصیف کرده‌اند و درباره آنها از حد گذشته و طریق افراط پیموده‌اند. اهل‌بیت نیز به عنوان رهبران الهی و مبلغان دین مبین اسلام، همواره به مبارزه با افکار و اندیشه‌های غالیان پرداخته و در مقابل آنها موضعگیری کرده‌اند. این رساله در صدد بیان چگونگی برخورد و مبارزه اهل‌بیت □ با این فرقه است.

ضرورت و اهداف تحقیق

عقاید غلات باعث زیر سوال بردن جایگاه اهل‌بیت □ و اندیشه‌های ناب شیعه می‌شد. به این صورت که بسیاری از دشمنان شیعه و اهل‌بیت □ و برخی از دانشمندان اهل سنت عقاید باطل این فرقه را به شیعه نسبت داده‌اند. و مذهب شیعه را به عنوان مذهب خرافی، باطل و منافی با طبع هر انسان سالم معرفی می‌نمایند و به این ترتیب بسیاری از کسانی که با مذهب شیعه آشنایی کامل ندارند، بدون تحقیق و تفحص از آن متنفر می‌شوند. این ظلم فرهنگی در حق شیعه و امامان آنها باعث شده است که حتی برخی جوامع امروزی نیز در شرق و غرب، شیعیان را به عنوان افراد تندرو، با عقاید انحرافی بشناسند. از اینجاست که ضرورت این تحقیق بخوبی روشن می‌گردد. لذا اهدافی که این رساله به دنبال آن می‌باشد عبارت است از:

۱. آشنایی مختصر با جریان انحرافی غلو .

۲. آشنایی با سیره اهل‌بیت □ در برخورد با فرقه‌ی غلات.

۳. با توجه به سیره اهل‌بیت □ در برخورد با غالیان، وظیفه خود را در عصر کنونی که فرقه‌های انحرافی از هر زمانی بیشتر هستند. شناخته و با جریانات انحرافی به گونه‌ای منطقی برخورد کنیم.

۴. همانطور که اشاره کردیم دشمنان قسم خورده‌ی اهل‌بیت □ و شیعه همیشه سعی کرده‌اند از راههای مختلف و با نسبت دادن خرافات و هر چیز بی‌اساس به شیعه و با صرف هزینه‌های قابل توجهی، چهره شیعه، خصوصاً شیعیان ایران و رهبران نظام جمهوری اسلامی ایران را مخدوش جلوه دهند، تا آنها را در افکار عمومی جهان، قومی تندرو، خرافی و بدون تمدن جلوه دهند، لذا یکی دیگر از مهمترین اهداف ما در این رساله دفاع از حریم اهل‌بیت □ و اندیشه‌های ناب شیعه می‌باشد.

پرسش‌های اساسی تحقیق

این رساله با عنوان « سیره اهل‌بیت □ در مواجهه با غالیان » در مقام جواب به سوالات زیر می‌باشد؛

۱. غلو چیست و غلات چه کسانی هستند؟

۲. علل و عوامل پیدایش اعتقادات غلو آمیز چیست؟

۳. سیره اهل‌بیت □ در برخورد با افکار، عقاید، گفتار و اعمال غالیان چگونه بوده است؟

فرضیه‌های تحقیق

۱.۱. درباره معنای غلو دو فرضیه وجود دارد؛

الف. اینکه غلو هم در ناحیه افراط (تجاوز از حد، در مورد کسی یا چیزی) و هم در ناحیه تفریط (کوتاهی کردن در مورد کسی یا چیزی) بکار برده می‌شود.

ب. اینکه غلو منحصر به طرف افراط باشد که نقطه مقابل آن تقصیر می‌باشد.

درباره اینکه غلات چه کسانی بودند، نیز دو فرضیه وجود دارد؛

الف. غلات کسانی هستند که علی علیه السلام و ائمه‌ی دین □ و فرزندان آنها را به خدایی و پیامبری توصیف کرده‌اند. و قائل به تناسخ یا حلول، تشبیه و اباحیگری هستند.

ب. کسانی هستند که علاوه بر موارد مذکور به رجعت، مهدویت و امامت علی بن ابی طالب علیه السلام و فرزندان او اعتقاد دارند.

۲،۱. فرضیه‌هایی که درباره علل غلو وجود دارد عبارتند از؛ ضعف خداشناسی، عشق مفرط و غیرمنضبط، پیروی از هوای نفس.

۳،۱. فرضیه‌هایی که در مورد چگونگی مواجهه اهل بیت □ با غلات وجود دارد عبارتند از؛ سفارش به اعتدال و میانه‌روی، رد عقاید باطل و بیان مبانی اعتقادی صحیح، لعن و تکفیر غلات و دستور قتل آنها.

پیشینه تحقیق

غلو در جامعه اسلامی همواره به عنوان یک خطر جدی برای جهان اسلام و تشیع محسوب می‌شده است. از این‌روی فقها و دانشمندان مسلمان به طور عام و فقهای شیعه به طور خاص از همان ابتدای ظهور فرقه‌های غلات با الهام از پیشوایان خود، به مبارزه‌ی همه جانبه با این فرقه‌ها پرداخته و کتابهای زیادی در رد آنها نوشته‌اند. اما متأسفانه بسیاری از آنچه که توسط علما و دانشمندان شیعه نوشته شده به دست ما نرسیده است. برخی از قدیمی‌ترین دانشمندان شیعی که ردیه و کتاب مستقل بر ضد غلات نوشته‌اند و به ما نرسیده است عبارتند از؛

۱. فضل بن شاذان بن خلیل نیشابوری؛ از اصحاب امام جواد علیه السلام « کتاب الردّ علی الغالیه المحمدیه » و « کتاب الرد علی القرامطه »^۱
۲. ابواسحاق کاتب ابراهیم بن ابی حفص؛ از اصحاب امام عسکری علیه السلام « کتاب الردّ علی الغالیه و ابی الخطاب »^۲
۳. حسن بن علی بن فضال کوفی، « کتاب الردّ علی الغالیه »^۳
۴. ابوالحسن علی بن مهزیار اهوازی؛ از اصحاب امام رضا علیه السلام تا امام هادی علیه السلام « کتاب الردّ علی الغلاه »^۴
۵. یونس بن عبدالرحمن قمی؛ از اصحاب امام رضا علیه السلام « کتاب الردّ علی الغلاه ».^۵
۶. ابوجعفر محمد بن اورمه قمی؛ از اصحاب امام علی النقی علیه السلام « کتاب الردّ علی الغلاه ».^۶

^۱ نجاشی، احمد بن علی بن احمد (۳۷۲. ۵۴۵۰) فهرست اسماء مصنفی الشیعه (معروف به رجال النجاشی)، تحقیق آیه الله سید موسی شبیری زنجانی، ۲ جلد در یک مجلد، انتشارات جامعه مدرسین قم، ۱۴۰۷ هجری قمری، ص ۳۰۷؛ زرکلی، خیرالدین، الاعلام، بیروت؛ دارالعلم للملایین، الطبعة الخامسة، ۱۹۸۰، ج ۵، ص ۱۴۹.

^۲ نجاشی، احمد بن علی بن احمد، رجال النجاشی، ص ۲۰.

^۳ طوسی، محمد بن حسن (و ۴۶۰ ق)، فهرست کتب الشیعه و أصولهم و أسماء المصنّفین و أصحاب الأصول (للطوسی)، ط. الحدیثه، قم، ستاره، چاپ اول، ۱۴۲۰ ق، النص، ص ۱۲۴.

^۴ نجاشی، احمد بن علی، رجال النجاشی، ص ۲۵۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا، هدیة العارفین اسماء المولفین و آثار المصنّفین، بیروت؛ دار احیاء التراث العربی، بی تا، چاپ اول، ص ۶۷۴.

^۵ نجاشی، احمد بن علی، رجال النجاشی، ص ۴۴۸؛ آقابزرگ طهرانی، محمد حسن، الذریعه الی تصانیف الشیعه، بیروت؛ دارالاضواء، الطبعه الثانيه، ج ۱۰، ص ۲۱۴.

^۶ همان، ص ۳۳۰؛ آقابزرگ طهرانی، محمد حسن، الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۱۰، ص ۲۱۴.

۷. ابوجعفر محمد بن حسن بن فروح صفار (و ۲۹۰ هـ ق)، « کتاب الردّ علی الغلاه ».^۱
۸. ابوالقاسم سعد بن عبدالله بن ابی خلف اشعری قمی (و ۳۰۱ یا ۲۹۹ هـ ق)، « کتاب الردّ علی الغلاه ».^۲
۹. ابومحمد حسن بن موسی نوبختی « الردّ علی اصحاب التناسخ و الغلاه ».^۳
- در قرن اخیر نیز کتب متعددی درباره غلات نوشته شده است. برخی از دانشمندان معاصر که مساله غلو را مورد تحقیق و پژوهش قرار داده‌اند و در این باره کتاب نوشته‌اند عبارتند از:
۱. عبدالله سلوم سامرائی، کتاب « الغلو و الفرق الغالیه فی الحضاره الاسلامیه » را نوشته و در آن به بیان فرقه‌های غالی در جامعه اسلامی پرداخته و آنها را مورد بررسی قرار داده است.
 ۲. میرزا خلیل کمره‌ای، کتاب « آراء الائمه الشیعه فی الغلاه » را نوشته و برخی آراء اهل بیت □ درباره غلات را به نقل از بحار الانوار علامه مجلسی مورد بررسی قرار داده است.
 ۳. دکتر محمد جواد مشکور، « تاریخ شیعه و فرقه‌های اسلام » را نوشته و فرقه‌های اسلام و تشیع را مورد بررسی قرار داده است.
 ۴. احمد حامد صراف در کتاب « الشبک من فرق الغلاه فی العراق » فرقه‌های غالی که در عراق به وجود آمدند، را مورد بررسی قرار داده است.
 ۵. سید کمال حیدری کتاب « الغلو حقیقت و اقسامه » را نوشته و همانگونه که از اسمش پیداست، حقیقت غلو، منشاء و عقاید غالیان و اقسام آن را مورد بررسی قرار داده است.
-
- ^۱ همان، ص ۳۵۴. همان، ج ۱۰، ص ۲۱۴. بغدادی، اسماعیل پاشا، هدیه العارفین اسماء المولفین و آثار المصنفین، ج ۲، ص ۲۴.
- ^۲ همان، ص ۱۷۷. بغدادی، اسماعیل پاشا، هدیه العارفین اسماء المولفین و آثار المصنفین، ج ۱، ص ۳۸۴؛ آقابزرگ طهرانی، محمد حسن، الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۱۰، ص ۲۱۴.
- ^۳ آقابزرگ طهرانی، محمد حسن، الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۱۰، ص ۲۱۳؛ طوسی، محمد بن حسن (و ۴۶۰ ق)، فهرست کتب الشیعه و أصولهم و اصحاب المصنفین و اصحاب الاصول، ص ۱۲۱.

۶. عبدالرسول غفار کتاب «شبهه الغلو عند الشيعه» را نوشته و در آن به تعریف غلو، حد و اقسام غلو در مورد اهل‌بیت□، عقاید غلات پرداخته و موضع اهل‌بیت□ در مقابل آنها را به اختصار بیان کرده است.

۷. خالد بن محمد الخریف، کتاب «الغلو فی الدین و اثره فی الامه» را در چند فصل نوشته. که در آن معنای غلو و اقسام آن، اسباب و علل غلو، تاریخ غلو در اسلام و مظاهر غلو در دین را مورد بررسی قرار داده است

۸. نعمت الله صفری فروشانی، کتاب «غالیان کاوشی در جریانها و برآیندها» را درباره تاریخچه‌ی غلات و اندیشه‌های آنها نوشته، و موضعگیری اهل‌بیت□ درباره غلات را به اختصار بیان کرده است.

۹. صالحی نجف آبادی، کتاب «غلو درآمدی بر افکار و عقاید غالیان در دین» را در مورد غلو درباره اهل سنت، بنی امیه، اهل‌بیت□ و برخی کتابها نوشته است.

در این موضوع، دو پایان نامه توسط عبدالحمید گلشنی ابراهیمی نوشته شده است؛ یکی پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان غلات شیعه و دیگری رساله دکتری ایشان با عنوان غلو و غلات، که هر دو اثر در دانشگاه تهران موجود است.^۱

در مورد چگونگی مبارزات اهل‌بیت□ و برخورد آنها با غالیان در برخی از این کتابها به طور خلاصه پرداخته شده است، اما کتاب یا پژوهشی که با عنوان سیره اهل‌بیت□ در مواجهه با غالیان به صورت مفصل و کامل به موضعگیری اهل‌بیت□ در مقابل غالیان پرداخته باشد و هم‌هی اهداف نگارنده را در این قسمت تامین کند، نوشته نشده و یا دست کم ما به آن برنخوریم.

^۱. صفری فروشانی، نعمت الله، غالیان، ص ۲۱.

روش و مراحل تحقیق

روش تحقیق در این پایان‌نامه توصیفی، تحلیلی بوده و شیوه گردآوری آن کتابخانه‌ای و در بعضی موارد بکارگیری از نرم‌افزار بوده است. به این صورت که ابتدا موضوع را با مشورت استاد راهنما جناب آقای دکتر سید موسوی و استاد مشاور جناب آقای دکتر وکیلی انتخاب کرده و موضوع مورد قبول و تصویب گروه قرار گرفت. پس از تصویب موضوع، قدم بعدی شناسایی منابع و مآخذی بود که می‌توانست بنده را در نوشتن این رساله کمک کند. به همین خاطر ابتدا با مراجعه به کتابخانه‌های آستان قدس رضوی، دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد و مسجد گوهرشاد، و استفاده از نرم‌افزارهای مختلف در جستجوی منابع و اسناد تاریخی درباره سیره اهل‌بیت □ در مواجهه با غلات بودم. و بعد از استخراج مباحث مربوط به سیره اهل‌بیت □ در مواجهه با غالیان از منابع مختلف، کار فیش برداری را شروع کرده و با مشورت و راهنمایی اساتید محترم راهنما و مشاور، به بازسازی، مرتب نمودن و ویرایش آن پرداخته و پایان‌نامه را به پایان رساندیم.

ساختار و بدنه اصلی تحقیق

این پایان‌نامه در قالب پنج فصل تنظیم شده است.

فصل اول با عنوان کلیات (مفهوم و تاریخچه غلو) است، که به بررسی معنای غلو (در لغت، اصطلاح، قرآن و روایات) پرداخته و تاریخچه غلو را در ادیان گذشته و تاریخ اسلام مورد بررسی قرار داده است.

در فصل دوم: به علل و عوامل پیدایش غلو پرداخته، و آنها را مورد بررسی قرار دادیم.

فصل سوم، با عنوان عقاید غلات است، که عقاید و اندیشه‌های غلات را بررسی کردیم.

در فصل چهارم، به گزارش توصیفی فرقه‌های غالی در زمان ائمه □ و برخورد اهل‌بیت □ با آنها پرداخته شده است.

در فصل پنجم، به تحلیل و بررسی چگونگی مبارزات اهل‌بیت □ با غلات پرداخته شده است. و در خاتمه نتیجه‌ای کلی از مباحث گذشته ارائه داده شده است.